

РЕФОРМА СИСТЕМИ НАУКОВО-ОСВІТНЬОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ)

© 2015 СКИДАН О. В., ЛИТВИНЧУК І. Л., САМОЙЛЕНКО К. А., ДУБІНЧЕНКО С. В.

УДК 330.341.1:631.1(477)

Скидан О. В., Литвинчук І. Л., Самойленко К. А., Дубінченко С. В.

Реформа системи науково-освітнього забезпечення аграрного сектора України
(за матеріалами соціологічного опитування)

Метою статті є дослідження громадської думки у соціально-професійному сегменті виконавців наукових та науково-технічних робіт стосовно ефективності політики реформування аграрної освіти і науки України. З використанням методів збору, обробки та аналізу соціологічної інформації визначено погляди виконавців наукових та науково-технічних робіт на кроки уряду у питаннях інноваційного розвитку системи науково-освітнього забезпечення аграрної економіки; вирішення проблем інституціоналізації інтелектуальної власності в системі науково-освітнього забезпечення аграрної економіки; формування мережі інтегрованих навчально-виробничих платформ в аграрній економіці. Доведено доцільність проведення соціологічних досліджень у вивченні реакцій соціально-професійних груп на макроекономічну політику держави для уникнення конфлікту інтересів сторін та більш ефективної імплементації заходів уряду.

Ключові слова: соціологічне дослідження, аграрний сектор, система науково-освітнього забезпечення, реформа

Рис.: 1. **Табл.:** 4. **Бібл.:** 10.

Скидан Олег Васильович – доктор економічних наук, доцент, в. о. ректора, Житомирський національний агроекологічний університет (Старий бульвар, 7, Житомир, 10008, Україна)

Email: skydano@mail.ru

Литвинчук Ірина Леонідівна – кандидат економічних наук, докторант, Житомирський національний агроекологічний університет (Старий бульвар, 7, Житомир, 10008, Україна)

Email: irina.litvinchuk@ukr.net

Самойленко Костянтин Анатолійович – аспірант, Житомирський національний агроекологічний університет (Старий бульвар, 7, Житомир, 10008, Україна) **Email:** Dsgj-ukr@mail.ru

Дубінченко Станіслав Володимирович – аспірант, Житомирський національний агроекологічний університет (Старий бульвар, 7, Житомир, 10008, Україна)

Email: Dsgj-ukr@mail.ru

УДК 330.341.1:631.1(477)

UDC 330.341.1:631.1(477)

Скидан О. В., Литвинчук І. Л., Самойленко К. А., Дубінченко С. В.
Реформа системы научно-образовательного обеспечения
аграрного сектора Украины (по материалам социологического
исследования)

Целью статьи является исследование общественного мнения в социально-профессиональном сегменте исполнителей научных и научно-технических работ относительно эффективности государственной политики реформирования аграрного образования и науки Украины. С использованием методов сбора, обработки и анализа социологической информации определены взгляды исполнителей научных и научно-технических работ на шаги правительства в вопросах инновационного развития системы научно-образовательного обеспечения аграрной экономики; решения проблем институционализации интеллектуальной собственности в системе научно-образовательного обеспечения аграрной экономики; формирования сети интегрированных учебно-производственных платформ в аграрной экономике. Доказана целесообразность проведения социологических исследований в изучении реакций социально-профессиональных групп на макроэкономическую политику государства во избежание конфликта интересов сторон и для более эффективной имплементации мероприятий правительственных органов.

Ключевые слова: социологическое исследование, аграрный сектор, система научно-образовательного обеспечения, реформа

Рис.: 1. **Табл.:** 4. **Библ.:** 10.

Скидан Олег Васильевич – доктор экономических наук, доцент, в. о. ректора, Житомирский национальный агроэкологический университет (Старый бульвар, 7, Житомир, 10008, Украина)

Email: skydano@mail.ru

Skydan O. V., Lytvynchuk I. L., Samojlenko K. A., Dubinchenko S. V.
Reforming the System of the Research and Educational Support
of Ukrainian Agrarian Sector (Based on a Sociological Study)

The article aims to study the public opinion on the efficiency of the state policy of reforming the agrarian education and research in Ukraine within the socio-professional segment of individuals dealing with research and science and technology. The study utilized the methods of collection, processing, and analysis of sociological information to determine the opinion of individuals dealing with research and science and technology about the government's steps in the area of innovative development of the system of the research and educational support of the agrarian economy; solving the problems associated with institutionalization of the intellectual property within the system of the research and educational support of the agrarian economy; formation of a network of integrated educational and operational platforms in the agrarian economy. The study substantiates the reasonability of holding sociological studies to research the reaction of socio-professional groups to the macroeconomic policy of the state with a view to avoiding conflicts of interests of the parties and ensuring more effective implementation of the governmental policies.

Keywords: sociological study, agrarian sector, system of the research and educational support, reform

Pic.: 1. **Tabl.:** 4. **Bibl.:** 10.

Skydan Oleg V. – Doctor of Science (Economics), Associate Professor, Acting Rector, Zhytomyr national agroecological university (Staryy bulvar, 7, Zhytomyr, 10008, Ukraine)

Email: skydano@mail.ru

Литвинчук Ирина Леонидовна – кандидат экономических наук, докторант, Житомирский национальный агроэкологический университет (Старый бульвар, 7, Житомир, 10008, Украина)

Email: irina.litvinchuk@ukr.net

Самойленко Константин Анатольевич – аспирант, Житомирский национальный агроэкологический университет (Старый бульвар, 7, Житомир, 10008, Украина)

Email: Dsgj-ukr@mail.ru

Дубинченко Станислав Владимирович – аспирант, Житомирский национальный агроэкологический университет (Старый бульвар, 7, Житомир, 10008, Украина)

Email: Dsgj-ukr@mail.ru

Lytvynchuk Iryna L. – Candidate of Sciences (Economics), Candidate on Doctor Degree, Zhytomyr national agroecological university (Staryy bulvar, 7, Zhytomyr, 10008, Ukraine)

Email: irina.litvinchuk@ukr.net

Samojlenko Kostiantyn A. – Postgraduate Student, Zhytomyr national agroecological university (Staryy bulvar, 7, Zhytomyr, 10008, Ukraine)

Email: Dsgj-ukr@mail.ru

Dubinchenko Stanislav V. – Postgraduate Student, Zhytomyr national agroecological university (Staryy bulvar, 7, Zhytomyr, 10008, Ukraine)

Email: Dsgj-ukr@mail.ru

Вступ. Масштабні технологічні зрушення постіндустріального періоду розвитку суспільства призвели до кардинальних змін у підвалинах економічних систем – продуктивних силах та виробничих відносинах. Відповідні трансформаційні процеси наклали відбиток і на аграрний сектор економіки. Комплексна автоматизація та інформатизація виробничого процесу в сільському господарстві, бурхливий розвиток технологій на тлі NBIC-конвергенції, нарощування вертикалі та горизонталі агропромислової інтеграції – перенесли аграрну економіку в інший інституційний вимір, що вимагає еволюційного переформатування «правил гри» у галузі.

У таких умовах вкрай важливу роль починають відігравати державні реформи, спрямовані на розвиток системи науково-освітнього забезпечення аграрної економіки, яка несе на собі основний тягар збереження та збагачення інтелектуального капіталу аграрного сектора. В Україні факт формального проголошення курсу таких реформ відбувся ще у перші роки незалежності, але їх результати та динаміка до цього часу залишаються доволі песимістичними. Автори даної статті припускають, що причиною цього, зокрема, може бути конфлікт інтересів стейкхолдерів аграрного сектора. Саме тому зростає потреба у дослідженнях, присвячених вивченню реакцій різних соціальних груп на пропонувані урядом реформаторські кроки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Успішність тандему соціології та статистики для вивчення суспільних процесів отримала теоретико-методологічне обґрунтування ще у працях Еміля Дюркгейма, проте на практиці соціологічні опитування набули масового поширення лише у другій половині ХХ століття. На пострадянському просторі серед суб'єктів соціологічного моніторингу найбільш успішно проблемами трансформації суспільної поведінки під впливом ринкових реформ наразі займається «Центр по изучению переходной экономики ИМЭМО РАН» на базі програми «Российский Экономический Барометр». Що стосується специфіки аграрної галузі, актуальними можуть видатись праці російських вчених – зокрема, І. Є. Ільїна, який за допомогою соціологічного інструментарію дослідив аграрні перетворення у цілях створення стимулів для ефективного використання кадрового потенціалу сільського господарства [1], а також Н. І. Проки у напрямі соціологічного моніторингу людського капіталу аграрної економіки [2].

В Україні з часів незалежності одним з найбільш масштабних соціологічних проектів у сфері аграрної реформи є тематичне дослідження Центру науково-

прикладних досліджень «Соціо» за програмою Інституту соціології НАН України, проведене у 2006 – 2007 роках [3], проте питання аграрної освіти і науки в ньому практично не піднімались. Дослідження Східноукраїнського фонду соціальних досліджень (проект «Автономія університетів: погляди академічної спільноти» 2006 – 2007 рр. [4]) та Українського центру економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова (аналітичні доповіді «Проблеми охорони інтелектуальної власності в Україні» 2001 р. [5], «Система освіти в Україні: стан та перспективи» 2002 р. [6]), навпаки, цілком присвячені темам розвитку освіти, науки, відносин інтелектуальної власності в Україні, але не розкривають специфіки аграрної галузі. Чи не єдиним вітчизняним соціологічним проектом за останні 10 років, пов'язаним із системою науково-освітнього забезпечення агросектора, є дослідження «Мотивації навчання та майбутня робота в аграрному секторі економіки нашої держави» Центру науково-прикладних досліджень «Соціо», проведене на замовлення уряду в 2008 році [5, с. 50], але й воно переважно стосується лише аспектів зайнятості молоді. Отже, проблеми бачення перспектив аграрної науки та освіти безпосередньо фахівцями відповідної сфери залишаються недостатньо вивченими.

Метою даного дослідження стало з'ясування громадської думки в обраному соціально-професійному сегменті виконавців наукових та науково-технічних робіт стосовно ефективності політики реформування аграрної освіти і науки України та готовності системи науково-освітнього забезпечення агропромислового виробництва і розвитку сільських територій до сприйняття інституціоналізації інтелектуальної власності в аграрній економіці. Предметом дослідження стала сукупність уявлень представників сегменту щодо наступних проблем: 1) стан та перспективи інноваційного розвитку системи науково-освітнього забезпечення аграрної економіки; 2) динаміка розвитку процесів інституціоналізації інтелектуальної власності в системі науково-освітнього забезпечення аграрної економіки; 3) перспективи формування інтегрованих навчально-виробничих платформ в аграрній економіці.

Методологія. Дослідження проводилось за допомогою методів збору, обробки та аналізу соціологічної інформації. Польові дослідження тривали протягом травня-листопада 2014 року. Аудиторією дослідження (генеральною сукупністю), керуючись офіційною методологією соціально-професійної стратифікації Державної служби статистики України, було обрано спеціалістів, які суміща-

ють виконання наукових та науково-технічних робіт з іншими видами діяльності, оскільки саме до цієї групи відносять науковців у сфері вищої освіти (науково-педагогічних працівників) [8, с. 309]. Обсяг вибіркової сукупності становив 570 респондентів або 1 % генеральної сукупності. Вибірка формувалася методом безповторного одноступінчатого відбору за квотами фіксованого обсягу. При цьому в якості контрольованих ознак квотування було використано такі: 1) стать; 2) науковий ступінь; 3) сектор діяльності; 4) категорія персоналу; 5) регіон розташування устано-

ви, в якій працює респондент (табл. 1). Репрезентативність вибірки забезпечувалась збігом вибіркової та генеральної сукупностей за заданими параметрами. Фактором тенденційності вибірки стала значна частка працівників установ аграрного профілю, що пояснюється тематичною спрямованістю дослідження. Всього респонденти дали відповіді на 50 закритих та напівзакритих запитань. Формат статті не дозволяє навести аналітичні матеріали в повному обсязі, тому автори обмежуються окремими частинами, які максимально ілюструють загальні висновки дослідження.

Таблиця 1

Розподіл вибіркової сукупності за контрольованими ознаками

Ознака	Соціальна група в межах ознаки	Квота групи у вибірковій сукупності (N=570), %*	Кількість респондентів, приналежних до групи в межах вибіркової сукупності, осіб
Стать	Чоловіки	56,9	325
	Жінки	43,1	245
Науковий ступінь	Доктори наук	11,6	66
	Кандидати наук	44,3	252
	Особи без наукового ступеня	44,1	252
Категорія персоналу	Дослідники	87,8	500
	Технічний та допоміжний персонал	12,2	70
Сектор діяльності	Державний сектор	10,6	60
	Сектор вищої освіти	83,8	478
	Сектор підприємств	5,6	32
	Приватний неприбутковий сектор	0	0
Регіон	Захід	20,6	116
	Схід	33,1	190
	Центр	10,2	58
	Північ	23,6	135
	Південь	10,2	71

*Примітка: за характеристиками офіційного статистичного розподілу спеціалістів-виконавців наукових та науково-технічних робіт за місництвом станом на 31 грудня 2013 року [8, с. 29 – 79]

Матеріали дослідження. Оцінка стану та перспектив інноваційного розвитку системи науково-освітнього забезпечення аграрної економіки продемонструвала, що серед респондентів панує одностайна думка про існування стійкої тенденції до зниження науково-дослідницького та інноваційного потенціалу аграрної науки України. Причинами цього більш ніж половина опитаних громадян називають низький рівень матеріально-технічної бази та відсутність фінансової автономії аграрних наукових та освітніх закладів; бюрократизацію та перманентне управлінське втручання влади у їх діяльність; недосконалість державної інноваційної політики та стратегічних програм розвитку системи науково-освітнього забезпечення. Отже, ставлення аудиторії до проблем системи переважно формується залежно від того, якими є дії влади на макрорівні. При цьому серед респондентів домінує негативна оцінка державної політики у сфері агроосвіти та науки, особливо в частині ефективності здійснення своїх функцій Департаментом науково-освітнього та соціального розвитку АПК Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Абсолютна більшість опитаних (96 %) погоджуються, що вітчизняна система науково-освітнього забезпечення агропромислового виробництва та розвитку сільських територій потребує реформування. Визначаючи основні вектори перетворень, у соціально-виховній площині відносна більшість опитаних надає перевагу серед інших заходів оновленню навчальних програм і планів з метою формування інноваційного мислення, розвитку творчого потенціалу та позитивного ставлення до інновацій в суспільстві. В економічній площині, на думку респондентів, держава повинна, насамперед, створити умови для залучення інвестицій підприємств та організацій недержавного сектора у проекти НДДКР; сприяти утворенню малих інноваційних підприємств та високопродуктивних технологічних комплексів для галузей сільського господарства та переробної промисловості; переглянути політику оподаткування інноваційної підприємницької діяльності аграріїв. Важливе значення також надається питанням соціально-економічного захисту працівників аграрної освіти і науки (табл. 2).

Таблиця 2

Визначення респондентами векторів інноваційного розвитку АПК

Питання	Варіанти відповіді*	Результати опитування, %
1	2	3
Основний напрям формування інноваційної культури в аграрній економіці України?	популяризація провадження винахідницької та інноваційної діяльності	15,3
	удосконалення системи науково-технічної інформації, розширення доступу до інформації юридичних та фізичних осіб через Інтернет	15,7
	оновлення навчальних програм, планів з метою формування інноваційного мислення та позитивного ставлення до інновацій	19,9
	залучення через дослідницькі центри ВНЗ студентів та слухачів до участі в реалізації інноваційних проєктів	16,8
	підвищення кваліфікації керівників державних підприємств, установ та організацій з питань формування та реалізації державної інноваційної політики, технологічного аудиту, управління інтелектуальною власністю, стратегічного маркетингу, інноваційного менеджменту	17,7
	забезпечення підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з питань інноваційного менеджменту	14,6
Першочерговий напрям реформування вітчизняної системи державного замовлення на виконання НДДКР?	визначення критеріїв формування державного замовлення, зокрема натуральних та вартісних показників, а також удосконалення порядку конкурсного відбору виконавців державного замовлення	15,1
	пріоритетне спрямування бюджетних коштів на виконання на конкурсних засадах державних цільових наукових і науково-технічних програм	17,3
	визначення обсягу коштів, які спрямовуються на фінансування державних науково-технічних програм з урахуванням пріоритетних напрямів розвитку науки, техніки та інноваційної діяльності	16,9
	оптимізація видатків державного бюджету на провадження наукової і науково-технічної діяльності з метою завершення проведення наукових досліджень і використання їх результатів	15,2
	залучення інвестицій підприємств та організацій недержавного сектору національної економіки для впровадження і організації виробництва продукції, створеної в результаті виконання державного замовлення	20,2
	розширення переліку платних послуг, які можуть надаватися науковими установами, з метою раціонального використання їх наявної матеріально-технічної бази та наукового потенціалу	15,3
Основний напрям забезпечення комерціалізації результатів наукових досліджень в системі науково-освітнього забезпечення аграрної економіки?	визначення та впровадження неподаткового механізму стимулювання до впровадження винаходів та технологій	17,4
	удосконалення системи економічного (податкового, кредитного, страхового) стимулювання комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності та формування ринку таких об'єктів	20,2
	удосконалення системи обліку прав на об'єкти інтелектуальної власності у процесі їх створення, капіталізації, комерціалізації та регулювання обігу нематеріальних активів	13,4
	розвиток національної мережі трансферу технологій	13,3
	модернізація наукових лабораторій, придбання нового наукового обладнання та утворення малих інноваційних підприємств	22,2
	визначення та впровадження механізму стимулювання підприємців до взяття на бухгалтерський облік об'єктів права інтелектуальної власності та збільшення капіталізації підприємств	13,5
Ключовий напрям інформатизації інноваційного розвитку аграрної економіки?	розвиток інформаційно-аналітичних систем органів державної влади та органів місцевого самоврядування, зайнятих регулюванням АПК	18,2
	забезпечення електронної взаємодії органів державної влади та аграрного бізнесу	13,5
	застосування аграрними виробниками новітніх ІКТ, засобів інформатизації та комп'ютерних програм, у тому числі з відкритими кодами	19,0

1	2	3
	застосування суперкомп'ютерних систем, зокрема на основі GRID та інших перспективних технологій	12,7
	активізація впровадження систем електронних розрахунків суб'єктами АПК за придбані товари, виконані роботи та надані послуги	13,1
	забезпечення вільного недискримінаційного доступу суб'єктів аграрного ринку до об'єктів телекомунікаційної інфраструктури	12,4
	запровадження системи електронного документообігу в АПК з використанням електронного цифрового підпису	11,1
Пріоритетний напрям реформування аграрної освіти та модернізації системи підготовки кадрів з вищою аграрною освітою в Україні?	формування єдиної освітньої політики та забезпечення наступності між рівнями аграрної освіти	8,4
	оптимізація мережі аграрних навчальних закладів з урахуванням демографічних і економічних реалій	6,4
	модернізація структури апарату управління аграрною освітою та підвищення ефективності координації між Міністерством освіти і науки України і Міністерством аграрної політики та продовольства України з уточненням сфер впливу і відповідальності	7,6
	раціоналізація використання земель та майна аграрних навчальних закладів і покращання матеріально-технічної бази	9,3
	перегляд застарілих типових штатних нормативів і вдосконалення системи найму педагогічних працівників	7,1
	розроблення національної системи оцінювання якості аграрної освіти, створення незалежних кваліфікаційних центрів аграрної освіти	4,6
	створення незалежних національних рейтингів аграрних ВНЗ	2,0
	підвищення кваліфікації педагогічних кадрів в системі аграрної освіти, в т.ч. шляхом міжнародного співробітництва	9,5
	запровадження інформаційно-комунікаційних технологій в аграрних навчальних закладах	3,3
	мотивація роботодавців до участі в підготовці навчальних програм, узгодження з ними освітніх і професійних стандартів аграрної освіти, масштабне запровадження програм стажування на агровиробництві	7,9
	підвищення самостійності аграрних навчальних закладів у розпорядженні фінансовими ресурсами, розширення списку платних послуг, що надаються вищими навчальними закладами	9,7
	зміна підходів до системи державного замовлення на підготовку фахівців на основі впровадження прогнозу потреб регіонів	3,9
	розширення можливостей аграрних навчальних закладів залучати додаткові кошти за рахунок використання грантової підтримки дослідних проектів та освітніх інновацій, ендавменту, фандрайзингу	6,5
	підвищення рівня оплати праці працівників аграрної освіти, соціальної захищеності, пенсійного забезпечення та престижності їх діяльності	13,8
Який з сучасних напрямів наукових досліджень Ви вважаєте максимально пріоритетним для інноваційного розвитку агропромислового виробництва?	системи і технології захисту, відновлення та підвищення родючості ґрунтів, точного землеробства, мінімальної обробки, органічного збагачення та мікробіологічного синтезу, що забезпечують збереження навколишнього природного середовища	20,5
	управління потенціалом агроєкосистем та агроландшафтів	5,0
	системи агроєкологічного моніторингу та фітосанітарного прогнозування на основі удосконалення традиційних методів з використанням інформаційних та комп'ютерних технологій	4,7
	системи ресурсозберігаючих технологічних процесів, стабілізуючих показники екологічної безпеки харчової сировини і готової продукції;	10,2
	технології і обладнання для високопродуктивної селекційної діяльності у рослинництві, тваринництві, птахівництві	12,4
	нові біопрепарати та засоби захисту рослин і тварин, обладнання і технології їх виробництва	6,8

Закінчення табл. 2

1	2	3
	комплекси, обладнання і технологічні процеси зберігання та глибокої переробки сировини рослинного і тваринного походження	6,7
	методології комп'ютерного проектування продуктів нового покоління для профілактичного, лікувального харчування різних груп населення	5,2
	сучасні технології зберігання і транспортування продовольчої сировини і харчових продуктів	8,3
	виробництво, обладнання і технологічні процеси переробки та утилізації відходів, альтернативні джерела енергії та енергетична сировина в агропромисловому комплексі	11,5
	системи стандартизації та сертифікації сільськогосподарської сировини, харчових продуктів	8,7

*Примітка: при формулюванні варіантів відповідей використовувались тексти нормативних документів [9]

Незважаючи на факт визнання більшістю опитаних необхідності запровадження в аграрній освіті та науці України радикальних реформ, пропоновані респондентами програмні заходи переважно не носять революційного характеру. У дійсності аудиторія скептично ставиться до нетипових кроків, новаторських технологій менеджменту, методів і напрямів досліджень. Зокрема, відповідаючи на питання щодо необхідності запровадження професійного адміністрування в системі науково-освітнього забезпечення аграрної економіки, щодо ставлення до діяльності інноваційних ризик-менеджерів, близько 70 % респондентів виявились не готовими підтримати відповідні заходи. Таким чином, українські громадяни розуміють, що система аграрної освіти і науки знаходиться у критичному стані, проте не схильні зайняти проактивну позицію та перекладають відповідальність на державу з її традиційними механізмами впливу.

Дослідження сприйняття респондентами процесів інституціоналізації інтелектуальної власності в системі науково-освітнього забезпечення аграрної економіки продемонструвало, що лише 1 % опитаних громадян вважають існуючу в Україні систему охорони прав інтелектуальної власності ефективною. Вкрай негативно респонденти характеризують діяльність всіх гілок державної влади та громадських організацій у відповідній сфері: частка позитивних оцінок жодного публічного органу не перевищувала 10 % у загальному розподілі (а для силових структур – 3 %). Найбільш гострими питаннями для суб'єктів права інтелектуальної власності в аграрному секторі визнано охорону наукових відкриттів, винаходів і корисних моделей та захист від недобросовісної конкуренції. Серед головних причин існування проблем найчастіше називаються не-узгодженість вітчизняного законодавства у сфері інтелектуальної власності з інвестиційною, фіскальною, соціальною політикою; корупція в органах судочинства, недостатність участі країни у підписанні міжнародних конвенцій з питань інтелектуальної власності (табл. 3).

Покажовим є недооцінення респондентами ваги економічних чинників, що свідчить про тотальне сприйняття суспільством відносин інтелектуальної власності у правовій парадигмі. Зокрема, обираючи пріоритети розвитку відносин інтелектуальної власності в аграрному секторі відповідно до глобальних тенденцій, лише 14 % респондентів наголошували на необхідності переносу акцентів з юри-

дичних питань на економічні і лише 12 % підтримали стратегію розвитку менеджменту інтелектуальної власності.

Більше ніж 87 % опитаних засвідчили, що жодних дій у напрямі створення в установах (організаціях, підприємствах), де вони працюють, відділів (секторів, підрозділів) з питань інтелектуальної власності не проводилось. Навіть серед тих, хто підтвердив факт існування відповідних структурних утворень, вказали на виконання функцій, спрямованих на забезпечення комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності, лише близько 10 % (або 1,5 % від загальної кількості респондентів). Дві третини установ (організацій, підприємств), в яких працюють опитані громадяни, не мають жодної внутрішньої нормативної та методичної документації, що регламентує питання створення, охорони, обліку об'єктів інтелектуальної власності (або, принаймні, вона не доведена до відома працівників). Більше 70 % респондентів зазначили, що ніколи не отримували фінансової винагороди у будь-якій формі за створення результатів інтелектуальної діяльності, тобто економічні інструменти стимулювання творчої діяльності в системі науково-освітнього забезпечення аграрної галузі практично не застосовуються.

Оцінка перспектив розбудови мережі інтегрованих навчально-виробничих об'єднань в аграрній економіці надала підстави для висновку, що серед респондентів немає однозначно домінуючої позиції у ставленні до такого роду форм інноваційної інфраструктури. Абсолютного несприйняття інноваційних платформ не спостерігається, проте майже половина опитаних (44 %) негативно поставились до даної ідеї або ж не були цілком впевнені у її своєчасності та доцільності. Парадоксально, що при цьому респонденти вказують на недостатню забезпеченість організацій та підприємств, в яких вони працюють, різними видами ресурсів (рис. 1) та одночасно називають можливість спільно використовувати ресурси основним мотивом розвитку інтеграційних процесів у ланцюгу «агроосвіта – наука – виробництво». Така ситуація свідчить про те, що значна частина аудиторії недостатньо усвідомила сутність конвергенційних процесів в аграрній освіті і науці.

Немає єдності також у баченнях респондентами основних завдань та напрямів діяльності аграрних навчально-науково-виробничих комплексів (ННВК) у виробничій сфері, сферах освіти та наукових досліджень (табл. 4),

Оцінка респондентами проблем сфери інтелектуальної власності

Питання	Варіанти відповіді	Результати опитування, %
Основна проблема, що стосується комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності в аграрній економіці України?	відсутність ефективного інноваційного ринку венчурного капіталу	12,3
	нерозвиненість інститутів, що забезпечують передачу на комерційних засадах прав на об'єкти інтелектуальної власності	14,9
	відсутність сучасних форм кооперації інноваційного бізнесу (агротехнополісів, агротехнопарків)	16,0
	недосконалість механізмів вартісної оцінки, обліку і статистики інтелектуальної власності	18,2
	бюрократизація форм управління інтелектуальною власністю	23,3
	недостатність фахівців у сфері комерціалізації інтелектуальної власності	15,3
Що Ви вважаєте основною перешкодою створенню в аграрному секторі України ефективної системи захисту інтелектуальної власності?	нерозвиненість законодавства у сфері інтелектуальної власності, його неузгодженість з інвестиційною, фіскальною, соціальною політикою	17,8
	недосконала система забезпечення виконання чинних законів	15,3
	відсутність спеціалізованого патентного суду	7,9
	корупція в органах судочинства	17,0
	низький рівень правосвідомості населення у питаннях інтелектуальної власності	13,1
	недостатність фахівців у сфері інтелектуальної власності	6,1
	відсутність координації у діяльності державних виконавчих органів	5,3
	нерозвиненість недержавних форм регулювання інтелектуальної власності	3,3
	відсутність інформаційного забезпечення	4,9
нестача бюджетного фінансування	9,3	
Що є основною перешкодою забезпечення більш високого рівня захисту інтелектуальної власності українських резидентів за кордоном?	недостатність участі України у підписанні міжнародних конвенцій предметом яких є регулювання відносин у сфері інтелектуальної власності	23,0
	недостатність представництва за кордоном українських служб та відомств, діяльність яких пов'язана з охороною інтелектуальної власності	20,2
	відсутність бюджетних коштів на здійснення реєстраційних процедур за кордоном	20,3
	низький рівень правової культури населення	18,0
	необізнаність населення у питаннях захисту інтелектуальної власності за межами України	18,5
Який основний недолік вітчизняного законодавства у сфері інтелектуальної власності здійснює вплив на розвиток аграрної економіки?	рамковий характер багатьох правових приписів та наявність значної кількості норм, що мають загальний і декларативний характер	13,0
	відсутність інкорпорації, дублювання законів, які регулюють відносини інтелектуальної власності	8,0
	невизначеність механізмів набуття прав та управління правами на об'єкти інтелектуальної власності, створені за рахунок коштів державного бюджету та загальнодержавних централізованих фондів	16,2
	відсутність ефективного механізму розподілу результатів інтелектуальної праці між винахідником та юридичною особою, в якій він працює	14,1
	законодавча неврегульованість ринку інтелектуальної власності, комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності	18,9
	прогалини в антимонопольному законодавстві, що уможливають використання процедур патентування як засобу монополізації аграрних ринків (патентний троллінг)	9,7
	відсутність закону про охорону порід тварин	4,3
	прогалини у сфері охорони державних та комерційних секретів	5,6
	відсутність санкцій у Кримінальному кодексі України за подання заявок на винаходи у патентні відомства зарубіжних країн, минаючи «Укрпатент»	10,2

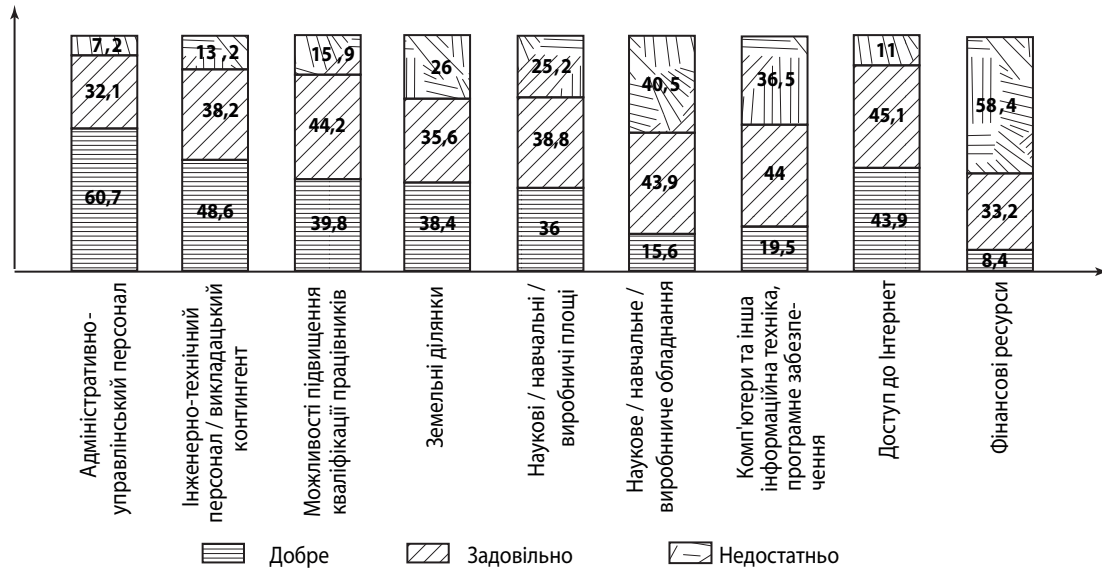

Рис. 1. Розподіл відповідей на питання «Наскільки ефективно, на Ваш погляд, організація (підприємство), де Ви працюєте, забезпечена ресурсами?», %

Таблиця 4

Визначення респондентами пріоритетів у діяльності аграрних ННБК

Питання	Варіанти відповіді*	Результати опитування, %
1	2	3
Основним завданням/напрямом діяльності аграрних навчально-науково-виробничих комплексів у сфері освіти Ви вважаєте?	оптимізація напрямів та спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців у аграрних ВНЗ, відповідно до потреб ринку праці та з урахуванням фінансових можливостей держави	14,9
	сприяння формуванню у регіоні спеціалізованих рад з присудження вчених ступенів, поліпшення планування та формування контингенту аспірантів і докторантів, підвищення їх академічної мобільності	7,8
	реалізація системи ступеневої підготовки фахівців регіону за інтегрованими навчальними планами та програмами	12,5
	підвищення кваліфікації педагогічних працівників, науковців, працівників підприємств регіону, забезпечення умов для їх ротації в науковій, науково-технічній і інноваційній сферах	14,0
	запровадження системи стажування науково-педагогічних працівників, науковців, студентів за кордоном для виконання спільних наукових досліджень	15,4
	стажування науково-педагогічних та педагогічних працівників вищих аграрних навчальних закладів на підприємствах агропромислового комплексу, де запроваджено інноваційні технології виробництва	11,1
	удосконалення практичної підготовки фахівців шляхом ефективного використання навчально-лабораторної, матеріально-технічної та виробничої бази, соціальної інфраструктури регіону	11,7
	розробка навчально-методичного забезпечення, створення творчих колективів для підготовки аналітичних видань з залученням кваліфікованих фахівців науково-дослідних установ та сільськогосподарських підприємств	8,8
	участь у розробці, реалізації та супроводі проектів, що формують єдиний інформаційний простір системи освіти	3,8
Основним завданням/напрямом діяльності аграрних навчально-науково-	пріоритетний розвиток фундаментальних досліджень як основи для створення нових знань, освоєння нових технологій, становлення і розвитку наукових шкіл і провідних наукових колективів на найважливіших напрямках розвитку науки	10,0
	організація та створення умов для проведення пошукових і прикладних досліджень за широким спектром напрямів розвитку науки і техніки, що визначається попитом на нові наукові результати у галузях економіки і соціальної сфері та безпосередньою зацікавленістю суб'єктів науково-освітнього процесу	14,5

1	2	3
виробничих комплексів у сфері наукових досліджень Ви вважаєте?	активізація діяльності у вирішенні соціально-економічних проблем, реалізації державних цільових, галузевих і регіональних програм, спрямованих на розвиток соціальної інфраструктури в сільській місцевості, створення екологічно безпечних умов для життєдіяльності населення, збереження навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів	15,9
	сприяння досягненню максимального внеску у створення наукомістких технологій, структурні перетворення агропромислового виробництва, підвищення його ефективності та конкурентоспроможності, тісне партнерство з галузями, регіонами	11,9
	стимулювання процесів створення об'єктів інтелектуальної власності	12,4
	сприяння організації діяльності у структурі комплексу дослідних лабораторій, експериментальних виробництв, інкубаторів технологій, інноваційно-технологічних і промислових комплексів	10,3
	розвиток системи планування інноваційної діяльності, створення умов для підтримки інноваційних підприємств та молодіжних наукових організацій, створених на базі комплексу	10,9
	створення умов для участі вчених у програмах, конкурсах грантів, що оголошуються міністерствами, відомствами, державними науковими фондами	8,3
	підготовка спільних наукових доповідей, розробка рекомендацій, публікація тем, статей, наукових монографій, в тому числі за замовленням Міністерства агропромислової політики та продовольства України	2,4
	налагодження постійних зв'язків з науковими академічними закладами та центрами НААН України, проведення конференцій, симпозіумів, семінарів з актуальних питань науково-технічного прогресу, у т. ч. з міжнародною участю	3,4
Основним завданням/ напрямом діяльності аграрних навчально-науково-виробничих комплексів у виробничій сфері Ви вважаєте?	активізація взаємодії науки і виробництва з метою тісного партнерства з галузями, регіонами, асоціаціями економічного співробітництва, концернами, підприємствами та іншими господарюючими суб'єктами для виявлення їх потреб у наукових розробках та інформування розробників	18,7
	поширення передового досвіду організації виробництва та відпрацювання в умовах регіону прогресивних технологій в сільському господарстві	15,4
	створення наукоємної науково-технічної продукції та конкурентоспроможних зразків нової техніки і матеріалів, орієнтованих на ринок високих технологій	9,5
	реалізація пілотних проектів інноваційно-інвестиційного розвитку аграрної галузі на базі державних підприємств, що належать до сфери управління Міністерства аграрної політики та продовольства України або НААН України	6,8
	сприяння залученню інвестицій для досліджень і розробок, проектів і програм підприємств і підприємств середнього і малого бізнесу, студентів, аспірантів та молодих вчених, що забезпечують впровадження інновацій	15,5
	створення умов для комерціалізації наукових розробок авторів винаходів, підприємств, студентів, аспірантів та молодих вчених, надання додаткових можливостей студентам і аспірантам для участі в проведенні НДДКР	7,5
	об'єднання зусиль вищих навчальних закладів, підприємств, наукових організацій і установ в проведенні профорієнтаційної роботи та вивчення попиту на окремі спеціальності на регіональному ринку праці і сприяння працевлаштуванню випускників навчальних закладів	12,1
	маркетингова експертно-дослідницька діяльність (збір комерційної інформації про стан ринків і їх кон'юнктури, прогнозування тенденцій їх розвитку)	4,1
	технологічний аудит результатів науково-технічної діяльності, спрямований на виявлення об'єктивної оцінки їх потенціалу комерціалізації та доведення до кінцевого продукту, пошук перспективних наукових ідей	3,0
	надання послуг у сфері метрологічного, патентно-ліцензійного та інформаційного обслуговування, експертиза науково-технічних проектів і програм	3,2
	систематизований пошук організацій, структур та інших юридичних або фізичних осіб, зацікавлених у спільній діяльності, підготовка та участь в укладанні договорів і угод на проведення НДДКР, передачу/продаж патенту, ноу-хау, ліцензійних договорів і угод	4,2

*Примітка: при формулюванні варіантів відповідей використовувались тексти нормативних документів [10]

внаслідок чого рівень співпраці між основними групами стейкхолдерів загрожує залишатися низьким.

Висновок. Виявлена під час соціологічного дослідження реакція мікроекономічних агентів на задекларовані урядом стратегічні напрями розвитку аграрної освіти та науки України свідчить про наявність дискусії навколо питань реформи аграрної освіти та науки, що, у свою чергу, вказує на незлагодженість реформаторських кроків, відсутність послідовної виваженої державної політики у відповідній сфері. З метою конструктивного зрушення ситуації потрібне узгодження цілей влади з реаліями розвитку суспільства, для чого необхідна консолідація зусиль держави, бізнесу та експертів системи науково-освітнього забезпечення аграрної економіки на тлі активної інформаційної кампанії, в рамках якої слід аргументовано довести до громадськості, що альтернативи інноваціям та інтелектуальному розвитку в XXI столітті не існує.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ильин И. Е. Аграрная реформа в России на рубеже XX – XXI вв. / И. Е. Ильин. – Чебоксары : ЧГИГН, 2005. – 344 с.
2. Прока Н. И. Мониторинг человеческого капитала аграрного сектора / Н. И. Прока // Образование, наука и производство. – 2012. – № 1. – С. 2 – 7.
3. Аграрна реформа в Україні (соціологічна діагностика) / За ред. В. Тарасенка. – К. : Інститут соціології НАН України, 2007. – 576 с.
4. Основні проекти і дослідження Східноукраїнського Фонду соціальних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.sociology.kharkov.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=6&Itemid=21
5. Проблеми охорони інтелектуальної власності в Україні : Аналітична доповідь Центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова // Національна безпека і оборона. – 2001. – № 10 (22). – С. 2 – 46.
6. Система освіти в Україні: стан та перспективи розвитку : Аналітична доповідь Центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова // Національна безпека і оборона. – 2002. – № 4 (28). – С. 2 – 35.
7. Гугнін П. А. Соціологічні центри та служби України : інформаційна довідка / П. А. Гугнін, Н. Ю. Пенькова // Влада. Людина. Закон. – 2009. – № 6. – С. 37 – 56.
8. Наукова та інноваційна діяльність в Україні : статистичний збірник. – К. : Державна служба статистики України, 2014. – 304 с.
9. Про схвалення Концепції реформування державної політики в інноваційній сфері : Розпорядження КМУ від 10.09.2012 р. № 691-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR120691.html
10. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування і розвитку аграрної освіти та науки на період до 2015 року : Розпорядження КМУ від 31.10.2011 р. № 1112-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR111112.html

REFERENCES

- Ahrarna reforma v Ukraini (sotsiologichna diahnostyka) [Agrarian reform in Ukraine (sociological diagnosis)]. Kyiv: Instytut sotsiologhii NAN Ukrainy, 2007.
- Huhnin, P. A., and Penkova, N. Yu. "Sotsiologichni tsentry ta sluzhby Ukrainy : informatsiina dovidka" [Sociological centers and services Ukraine: information sheet]. Vlada. Liudyna. Zakon, no. 6 (2009): 37-56.
- Ilin, I. E. Ahrarnaia reforma v Rossii na rubezhe XX - XXI vv. [Agrarian reform in Russia at the turn of XX - XXI centuries]. Cheboksary: ChGIGN, 2005.
- [Legal Act of Ukraine] (2012). http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR120691.html
- [Legal Act of Ukraine] (2011). http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR111112.html
- Naukova ta innovatsiina diialnist v Ukraini [Research and Innovation in Ukraine]. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, 2014.
- "Osnovni proekty i doslidzhennia Skhidnoukrainskoho Fondu sotsialnykh doslidzhen" [Major research projects and East Foundation for Social Research]. http://www.sociology.kharkov.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=6&Itemid=21
- Proka, N. I. "Monitoring chelovecheskogo kapitala agrarnogo sektora" [Monitoring the human capital of the agricultural sector]. *Obrazovanie, nauka i proizvodstvo*, no. 1 (2012): 2-7.
- "Problemy okhorony intelektualnoi vlasnosti v Ukraini : Analitichna dopovid Tsentru ekonomichnykh i politychnykh doslidzhen imeni Oleksandra Razumkova" [Problems of Intellectual Property in Ukraine: analytical report of the Center for Economic and Policy Research Razumkov]. *Natsionalna bezpeka i oborona*, no. 10 (22) (2001): 2-46.
- "Systema osvity v Ukraini: stan ta perspektyvy rozvytku : Analitichna dopovid Tsentru ekonomichnykh i politychnykh doslidzhen imeni Oleksandra Razumkova" [The education system in Ukraine: Status and Prospects: Analytical Report Center for Economic and Policy Research Razumkov]. *Natsionalna bezpeka i oborona*, no. 4 (28) (2002): 2-35.